

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 5, Sayı: 19, Aralık 2018, s. 336-348

Öğr.Gör.Yüksel DOĞDU

Sinop Üniversitesi TGAD Bölümü/Giyim Üretim Teknolojisi Programı,
yukseldogdu@sinop.edu.tr

Öğr.Gör. Emel BULMUŞ

Sinop Üniversitesi TGAD Bölümü/Giyim Üretim Teknolojisi Programı,
emell28@hotmail.com

SİNOP- GERZE PEŞKİR DOKUMALARINDAN MODERN TASARIMLAR

Özet

Toplumların kültürel benliklerini ve zenginliklerini simgeleyen dokumalar, duyguları söze ve yazıya ihtiyaç duymadan aktaran tarihi belgelerdir. Dokumayı yapan kişilerin yansıttıkları desenler ve renkler kendilerini ifade şeklidir.

Geleneksel el sanatları içerisinde yer alan dokumacılık Türk kültürü açısından çok önemli bir değere sahiptir. Yıllar öncesine ait ilk dokuma örnekleri dahi kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Bize tarihi anlatan, bugünü şekillendiren el dokumaları halen pek çok yörede devam ettirilmektedir.

Çalışmada ele alınan Sinop peşkir dokumaları el dokumacılığının en nadide örneklerindedir. Yapılan araştırmalar da özellikle Osmanlı arşivlerinde yer alan peşkir dokumaları oldukça geniş kullanım alanına sahiptir. Peşkirler el havlusu, peçete ve örtü olarak kullanılmış ve hemen hepsinde nakış işlemleri yer almaktadır. Çalışmada yer alan peşkirler ise kayıtlarda yer alanlardan farklı olarak dokuma sırasında deseni kendinden dokunarak kullanılmaktadır. Çalışmada peşkir dokumalarının desenlerinden esinlenerek oluşturulan giysi tasarımları geleneksel dokumacılığın geleceğe taşınması ve kullanım alanlarının artması açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Dokumacılık, Peşkir, Tasarım, Giysi tasarımı.

MODERN DESIGNS MADE OUT OF SINOP-GERZE PESHKIR WEAVES

Abstract

The weaves that symbolize the cultural identity and wealth of societies are historical documents that convey emotions without any need to words and writing. The patterns and colours reflected on the cloth by the people weaving it are a way of self-expression.

Weaving which is among the traditional handicrafts has a very important value in terms of Turkish Culture. Even the first weaving samples belonging to many years ago have reached the present day by being transferred from generation to generation. Hand weaves that tell of our history and shape our today are still continued in many regions of Turkey.

Sinop peshkir weaves, which are examined in this study, are precious samples of hand weaving. According to the research conducted so far, the peshkir weaves which exist in Ottoman archives have a pretty wide area of usage. Peshkirs have been used as hand towels, napkins and covers, and almost all have embroideries on them. Different from the ones in the existing records, the peshkirs included in this study are those whose patterns are made autogeneously during the weaving process. The clothing designs in this study which are created with an inspiration from the patterns of peshkir weaves are significant in terms of conveying the traditional weaving culture into future and increasing its area of usage.

Keywords: Weaving, Peshkir, Design, Clothing Design

GİRİŞ

Toplumları farklı kılan en önemli unsurlardan birisi de etnografik değerlerden olan geleneksel giysiler ve dokumalardır. Geleneksel dokumalar Türk tarihi ve Türk el sanatları içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. İnsanlığın başlangıcından günümüze kadar ulaşan dokumacılık kültürü özellikle ülkemiz sınırları içerisinde her bölgeye özgü farklılıklar ile zengin bir arşive sahiptir. Dokumacılık tarihi ipliğin eğrilmesiyle öğrenilmeye başlanmıştır. Daha sonraları eğri ipler sade renkleri ve kök boyalar ile boyanmış halleriyle ilk olarak basit tezgâhlarda dokunmaya başlanmıştır (YAĞAN, 1978:14).

Pek çok bölgede olduğu gibi Karadeniz bölgesinde de el dokumacılığının tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Dokumacılık yapılan ilk tezgah örnekleri ve yazılı belgeler bunu kanıtlar niteliktedir. Arşivlere bakıldığında Karadeniz bölgesinde ve özellikle Trabzon'da yapılan dokumalar çok kıymetli ve işçilikli olduğundan padişahlar tarafından kullanılmış ve saray arşivlerinde yer almıştır. Bölgenin coğrafi konumu itibariyle keten ve kenevir yetiştiriciliği dokuma hammaddesinin seçiminde etkili bir faktör olmuştur. Yörede yetiştirilen ketenden elde edilen ipler ile yapılan dokumalar hayatın her alanında yoğun olarak kullanılmıştır (YAĞAN, 1978: 74).

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden olan Sinop tarih boyunca pek çok medeniyetin uğrak yeri olmuştur(Envanter,2013: 12). Sinop ve çevresinin kültürel zenginliğinin en önemli

TİDSAD

unsurlarından olan dokumacılık asırlardır süregelen bir sanattır. İlin hemen her ilçesinde kendine has keten dokumalar mevcuttur. Bu dokumalarda yoğun olarak keten ve pamuk ipi kullanılmıştır. Halen bölgenin en ücra köşelerinde dahi eski dokumalara ve dokumacılık yapan insanlara rastlamak mümkündür. Özellikle çeyiz geleneğimizin bize sağladığı güzelliklerden dolayı sandıklarda saklanan yıllar öncesine ait keten dokumadan göynek, pijama ve peşkir örnekleri bulunmaktadır(SARIKAYA, 2010: 423).

Çalışmanın konusu olan peşkirler çok geniş kullanım alanına sahiptir. Genellikle pamuk ve keten ipliği ile dokunmuş dokuma örnekleridir. Üzerine işlemler yapılan peşkirler kullanım alanlarına göre adlandırılmıştır (BARIŞTA, 1999). Özellikle Osmanlı kayıtlarında yer alan peşkirler sofrada peçete, el havlusu gibi kullanım yerleri belirtilerek kayıt altına alınmıştır. Kullanılan peşkirler ile diğer bir bilgi ise genel olarak sade dokuma ve üzeri ağır işlemler ile yapılmış olduğu yönündedir. Peşkirlerde işlemler iki uzun kenarda yapılmıştır. Misafirler sunulan bu peşkirler çok nadide parçalar olarak beğenilmiş ve Avrupalı insanların güzelliği ile dikkatini çekmiştir(ÖZHAN, 2016: 54).

Resim no 1: Gerze Halk eğitim merkezinde bulunan peşkir dokuma tezgahları

Resim no 2: Gerze Halk eğitim merkezinde bulunan peşkir dokuma tezgahları

Sinop Gerze de dokunan peşkirler eski zamanlarda pamuk, keten ve ipek iplerden dokunurdu. Dokuma geçmişi incelendiğinde şehirde dokunan peşkirler ile dağ köyleri ve aşağı köylerdeki dokumaların farklı olduğu görülmektedir. Ekonomik duruma göre şekillenen

dokumalarda bazen at kılının işlemelerde kullanıldığı görülmüştür. Eskiden ham ketenden dokumalar yapılırken günümüzde sanayi keteni kullanılmaktadır. Dokunan peşkirlerde Gerze'ye has desenler yer almaktadır. Dokuzlu, hizar dişi, koyungözü, halk günü, kızlar, beşli ve saat deseni gibi isimler almıştır. Günümüzde halen dokunan peşkirlerde kullanılan desenler eski desenlere sahip çıkılmadığı için bulunan örneklerden yola çıkılarak modernize edilmesi sonucu oluşturulmuştur(ÇAKIR:1970). Peşkirler yüz bezi, el bezi, çarşaf, yastık, sehpa örtüleri ve kıyafetlerde kullanılmaktadır. Dokumalar düz tezgahlarda yapılmakta ve Yüz bezi 50cm enine sahip olarak dokunurken kıyafetler için dokunan peşkirler 30-35cm eninde dokunmaktadır. Gerze belediyesinin kültür etkinlikleri içerisinde peşkir dokuma eserlerin tanıtımı, dokuma için atölyesi de bu alanda hizmet vermektedir.

Resim no 3: Gerze Halk Eğitim Merkezinde Hizar dişi desenli Peşkir' den tasarlanan giysi

YÖNTEM

Çalışmada survey (Tarama) yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca peşkir dokumaları ile ilgili olarak yüz yüze görüşme yöntemi ile bilgi alınmıştır. Tasarımların oluşturulması sürecinde temel giyim ve kalıp bilgileri ışığında silüet üzerine giydirmeler ve renklendirmeler yapılmıştır.

BULGULAR

ÖRNEK NO: 1

TİDSAD

Giysi etek- bluz- yelek olarak tasarlanmıştır. Bluz kayık yakalı ve kolları manşetlidir. Gerze'ye ait peşkir desenleri bluzun manşet kısmına ve tüm yüzeye dağıtılmıştır. Yelek düz dokuma olarak düşünülmüş etek uçlarına dokumanın iplerinden hareket vermesi için püskül yapılmıştır. Giysinin eteği ise korsajlı ve etek ucu volanlıdır. Etekte korsajın tamamını kaplayacak şekilde desen yerleştirilmiş olup, etek ucundaki volanda ise küçük desenler tüm yüzeye yayılmıştır. Giyside kumaş olarak el dokuması peşkir düşünülmüştür.

ÖRNEK NO: 2

TİDSAD

Giysi bluz ve şort olarak tasarlanmıştır. Bluz yuvarlak yakalı ve robalıdır. Kapri kollu olan bluzun kol uçlarına manşet yapılmıştır. Gerze peşkir örneklerinden esinlenen desenler bluzun roba kısmında kullanılmış, manşetinde ise küçük dokuma desenleri yüzeye yayılmıştır. Giysinin şortu kalın kemerli, cepli ve çift paçalıdır. Şortta desen kemer kısmına yatay bir şekilde yerleştirilmiştir. Paçada ise Peşkirin yüzey dokumasında bulunan küçük desenler kullanılmıştır. Giysi de kumaş olarak el dokuması peşkir düşünülmüştür.

ÖRNEK NO: 3

TİDSAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies
Yıl: 5, Sayı: 19, Aralık 2018, s. 336-348

Etek ve bluzdan oluşan takımında bluz iki farklı renkte kumaştan tasarlanmıştır. Bluz yuvarlak yakalı, omuzları açık ve parçalıdır. Omuzdan geçen farklı renkteki kumaşa peşkir dokumalarında yüzeye yayılan küçük desenler kullanılmıştır. Giysinin eteği çan etek şeklindedir. Belde ve etek ucunda yöreye ait peşkir desen örnekleri yatay olarak yerleştirilmiştir.

ÖRNEK NO: 4

TİDSAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies
Yıl: 5, Sayı: 19, Aralık 2018, s. 336-348

Elbise asimetrik olarak tasarlanmıştır. Kruvaze olarak kapanan elbisenin kapama kısmına yeşil renkte fiyonk yapılmıştır. Kolların bir tarafı kısa kayık kol diğer tarafı askılı düşünülmüştür. Elbisenin boyu dize kadardır. Elbisede Gerze peşkir örneklerinden desenler tüm yüzeye dağıtılarak kullanılmıştır.

ÖRNEK NO: 5

TİDSAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies
Yıl: 5, Sayı: 19, Aralık 2018, s. 336-348

Elbise simetrik olarak tasarlanmıştır. Kayık yakalı olan elbisenin yaka kısmına hareket kazandırmak amacıyla firfir yapılmıştır. Gerze peşkir örneklerinden desenler yakanın şekline göre yerleştirilmiştir. Elbise dize kadar olup etekte 2 adet firfir kullanılmıştır. Yakada olduğu gibi etek ucundaki firfirlarda da peşkir desenleri kullanılmıştır.

ÖRNEK NO: 6

Asimetrik olarak tasarlanan elbise de iki farklı dokuma düşünölmüştür. Elbise üst bedeni kruvaze kapamalı ve uzun İspanyol kolludur. Elbisenin etek kısmında 3 adet fırfır iç içe girmiştir. Elbisenin boyu dizde bitmektedir. Elbiseye yöreye ait peşkir örneklerinden desenler kullanılarak değişik bir hareketlilik katılmıştır.

SONUÇ

Sinop Gerze’de dokumacılık geleneği çok eski tarihlere dayanmaktadır. Kişilerinin ihtiyaçlarını karşılamak için başlayan dokumacılık zamanla sanat haline gelmiştir. Köklü geçmişimizden izler taşıyan dokuma kültürü ve desenleri bu çalışma kapsamında kayıt altına alınmaya, yeni nesillere aktarmak ve yok olup gitmemesi amacıyla yapılmıştır. Sandıklarda saklanan kültürel değerlerimizin gün yüzüne çıkartılması araştırmanın öncelikli amaçları arasında yer almıştır. Bu kapsamda Sinop Gerze’de az da olsa devam eden peşkir dokumacılığına hayat vermek için yapılan bu çalışmada peşkir dokumalarından ve dokumadaki desenlerden esinlenerek 6 adet tasarım yapılmıştır. Tasarımların giyilebilirliği ve konforu ön planda tutulmuştur.

Giysi tasarımlarının en önemli faydası farklı yörelere ait dokumaları güncel tasarımlarda buluşturmak ve gün yüzüne çıkarmaktır. Çalışmada yer verilen Peşkir dokuma yöresel bir dokuma olup, pek çok yerde aksesuar olarak kullanımı devam etmektedir. Bu çalışmada ise tasarımların esin kaynağı olmuştur. Dokumada kullanılan desen ve renkler tasarımların oluşturulmasında ilham kaynağı olmuştur. Günümüzde modern tasarımlar ile geleneksel dokuları bir arada kullanarak farklı bakış açıları kazandırılabilir. Bu şekilde özgün ve yaratıcı çalışmaların oluşturulması mümkündür. Bu çalışmada yer alan dokuma dışında ülkemizin pek çok yerinde kendine has bulunan dokumalar farklı tasarımlar ile hayatın içinde yer alabilir.

Yapılan tasarımlar sayesinde yok olmaya yüz tutmuş dokuma geleneği yaşatılacak, yeni nesillere farklı örnekler ile giysi olarak kullanılabilmesi gösterilmiş olacaktır. Ülkemizdeki tasarımcılar ile işbirliği içinde olunup geçmiş ve modern izleri taşıyan koleksiyonlar hazırlanıp defileler düzenlenmeye teşvik edilmelidir. Üniversite, kültür müdürlükleri ve MEB işbirliği içinde olarak projeler yapıp kültürel mirasımıza sahip çıkılmalıdır. Bu çalışmada yer alan örneklerden yola çıkarak desenlerin ve keten dokumasının sadece ev aksesuarlarında değil, moda için uygun olarak yapılabilecek elbise, bluz, etek, pantolon, çanta, cüzdan, şal gibi alternatif kullanım alanları gözetilerek uygulamalar yapılabileceği gösterilmektedir.

PEŞKİR RESİMLERİ

TİDSAD

Seher ÇAKIR Gerze Halk Eğitim Merkezi, Usta Öğretici

Seher ÇAKIR Gerze Halk Eğitim Merkezi, Usta Öğretici

Sinop Kültür Turizm

KAYNAKLAR

TİDSAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies
Yıl: 5, Sayı: 19, Aralık 2018, s. 336-348

- Barışta,H.Örcün (1999) Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri, 222, Ankara.
- Özhan Sema, Nazan Özcan (2016), Tekirdağ'ın Kültürel Mirası Peşkir Dokumaları, VI. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/ Sanat Etkinlikleri (12-13-14 Mayıs) I. Cilt, Anka Basım Yayın Ltd. Şti. Konya.
- Sarıkaya, A.Yaşar (2010) Bir İnci Memleketim, Ceylan Ofset, Samsun.
- Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri 2013, T.C. Sinop Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sinop.
- Yağan, Şahin Yüksel (1978) Türk El Dokumacılığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Apa Ofset Basımevi, İstanbul.
- Görüşme Yapılan Kişi: Seher Çakır Gerze Halk Eğitim Merkezi, Usta Öğretici, Sinop-Gerze, 1970 Gerze Doğumlu.
<https://sinopkulturturizmi.wordpress.com/el-sanatları>